

УДК 378.147

Г. Г. Цветкова

ПРОФЕСІЙНЕ ПЕДАГОГІЧНЕ САМОВДОСКОНАЛЕННЯ В НАУКОВОМУ ВИМИРІ: МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ

Постановка проблеми в загальному вигляді. Світові тенденції формування системи вищої освіти свідчать про посилення уваги до ціннісно-сміслових, духовно-моральних аспектів розвитку особистості професіоналів вищої школи, здатних до самовдосконалення своєї індивідуальності, набуття креативності, творчого розв'язання питань у всіх формах діяльності. Окреслені процеси мають національний, глобальний характер, об'єднуючи зусилля науковців, фахівців, усіх прогресивно мислячих освітян.

Для розв'язання проблем, окреслених перед сучасною вищою школою, найвирішальніше значення має особистість викладача вишу, здатна до самовдосконалення, самоздійснення, професійної самореалізації.

Складність явища самовдосконалення спонукає до його розгляду з різних ракурсів та з використанням методологічних підходів до його вивчення. Пошук сутності, ознак, характеристик самовдосконалення викладача гуманітарних дисциплін із використанням різних підходів надає нам різнобічну характеристику цього феномену та вихідний матеріал для узагальнення й характеристики предмету вивчення як багатогранного та системного явища.

Аналіз останніх публікацій. Важливість вищезазначеної палітри понять підтверджують фундаментальні дослідження, присвячені розвитку особистості фахівців у контексті особистісно орієнтованої освіти (Г. Бал, І. Бех, О. Бондаревська, С. Подмазін, В. Рибалко, М. Чобітько). Розвитком та саморозвитком особистості педагога займалися В. Кан-Калик, Н. Нікітіна, О. Піхота, М. Паташник, С. Сисоєва, В. Сластьонін, Л. Хомич.

У сучасному педагогічному світі досліджено традиційні, звичні складники, такі як самоосвіта та самовиховання. Представники такої думки (Т. Шестакова) акцентували увагу на механізмах структури, етапах успішної реалізації.

На аспектах самоактуалізації як специфічного напрямку самовдосконалення зупинялися О. Долинська, В. Колошин, К. Кальницька, А. Романовський.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Разом із тим, аналіз представлених досліджень дає змогу стверджувати, що багатогранність та універсальність феномену самовдосконалення ускладнює формулювання загальних методологічних засад визначення його сутності. Отже, зупинімося докладніше на визначенні професійно-педагогічного самовдосконалення, відповідно до методологічних підходів.

Мета статті: проаналізувати професійне педагогічне самовдосконалення викладача вишу з погляду акмеологічного, аксіологічного, компетентнісного, системно-синергетичного, цілісного, науково-методологічних підходів та уточнити його сутність у педагогічному науковому вимірі.

Виклад основного матеріалу. Метою самовдосконалення з погляду акмеологічного підходу є досягнення акме (вершин) в розвитку та саморозвитку людини (Г. Рибалко, Г. Данилова). При чому головне – не визначення кінцевої вершини людини, а співвіднесення вершин як досягнутого максимуму на цей період життя й ще не використаних можливостей людини (О. Бодальов). Узагалі, самовдосконалення – процес, який потрібно розглядати в динаміці його становлення та розвитку. Імовірно, дослідники (Г. Рибалко) звертали увагу на новоутворення (психічні та соціальні зміни, що інтегруються в процесі саморозвитку та розвитку людини).

Акмеологічний підхід уможлиблює виявлення рівня професіоналізму як одного з показників ефективного самовдосконалення та фундаментальні категорію акмеології. Зазначимо, що особистісно-професійний розвиток визначався дослідниками (А. Деркач, В. Зазикіна) як процес розвитку особистості, зорієнтований на високий рівень професіоналізму і професійних досягнень, який здійснюється за допомогою навчання й саморозвитку в процесі професійної діяльності й професійної взаємодії (Г. Рибалко). Варто мати на увазі, що самовдосконалення фахівця відбувається під впливом професійної діяльності й водночас індивідуальна неповторність особистості впливає на процес і результат, особливо педагогічної діяльності.

Звертаючись до особистісних чинників розвитку професійної діяльності самовдосконалення викладача, підкреслимо, що найважливішу роль відіграють внутрішні психічні процеси, що відбуваються всередині особистості: набуття сенсу діяльності; формування змістовного осередку особистості, її хвилювання, створення „внутрішнього локусу оцінювання”, здібність та потреби в особистісному саморозвитку тощо [10, с. 9].

Один із головних внутрішніх регуляторів самовдосконалення, професіоналізму викладача є самооцінка. За акмеологічним підходом, використовують поняття „продуктивна самооцінка”. Саме від „Я-концепції” викладача залежить рівень та фундаментальність досягнень професійного акме, інтенсивність та якість самовдосконалення.

Я-концепцію професіонала вищої школи ми розуміємо як власність особистості, одержану в процесі професійної діяльності, як чітке уявлення про себе, неповторну систему індивідуально-професійних якостей. Власний образ „Я” викладача – це позиція, настанова на самовдосконалення, самопізнання, самосприйняття, рефлексію, самоідентифікацію, самовизначення, самообмеження (Г. Рибалко). Рух до досконалості дослідники (Г. Шестакова) подають як вектор від Я-потенційного до Я-актуального, що засвідчує охоплення

самовдосконалювальними впливами й найбільш глибоких підструктур, таких як творчий потенціал, сутність, ціннісно-смысловий осередок особистості, які, відповідно до їх сутності специфіки, потребують на лише формувального, а й актуального впливу на власний розвиток.

Самовдосконалення викладача можна розглядати як психологічний механізм подолання суперечностей між Я-актуальними та Я-потенційним, Я-реальним та Я-ідеальним, створення гармонії між ними (Н. Кузьміна, С. Пожарський, Т. Шестакова, Г. Рибалко). Продуктивність Я-концепції викладача ВНЗ ми розуміємо як постійну потребу в самопізнанні внутрішнього світу, усвідомлене керування розвитком Я, прагнення самовдосконалення як вищої мети, що спричиняє створення професійного Я.

Самовдосконалення викладача вишу залежить від усвідомлення педагогом змін, що з ним відбуваються, а саме від рівня саморегуляції, уміння контролювати свій емоційний психічний стан, самоконтролю, самооцінювання на ґрунті усвідомленої рефлексії. Отже, Я-професіонал „має справу з самим собою в нерозривності якостей, здібностей, переживань. У цьому й полягає сенс самосвідомості як „Я в дії” [2, с. 7]. Саме через самоспостереження (інтроспекцію), коли викладач простежує зміст власної свідомості, професійними діями та відрефлексовує їх (аналізує дії, думки, вчинки, думки про себе), педагог прогнозує свою професійну поведінку, знаходить шляхи самовдосконалення та невпинно крокує до досягнення акме професіоналу.

Отже, із позицій акмеологічного підходу самовдосконалення викладача вишу можна розглядати як досягнення професійного акме викладача, а саме: підвищення рівня самосвідомості, інтенсивне самопізнання, свідоме володіння прийомами самоосвіти та самовиховання на ґрунті продуктивної позитивної Я-концепції, що характеризується рухом від Я-реального до Я-ідеального та усвідомленим керуванням розвитком Я на основі самоспостереження, рефлексії, саморегуляції. При цьому результатом самовдосконалення є усвідомлений професійний розвиток, що відображається в зростанні рівня професіоналізму як якісної характеристики суб'єкта праці та досягнення високого рівня акмеологічних інваріантів професіоналізму.

З позицій **аксіологічного підходу** мета самовдосконалення – „прагнення вищої мети – безкінченне самовіддалення, що спричиняє створення Я, розвиток можливий лише за постійного наближення своєї особистості до духовної перспективи” [2, с. 16]. В аксіологічному вимірі сенс самовдосконалення – протистояння своєму еґо (І. Бех), самоподолання та самообмеження на основі саморегламентации (О. Вишневський). Викладач вишу набуває свого змісту в спілкуванні зі світом цінностей (В. Зеньковський), розкривається в потребі слугування педагогічним ідеалам. Саме наявність ідеалів, вічне прагнення „висоти”, властиві людській природі, є визначальним чинником формування

усвідомленого самовдосконалення. Протилежні процеси, утрата святого в душі призводить до саморуйнування.

Педагогічні цінності в педагогічній аксіології являють собою норми, що регламентують педагогічну діяльність та постають як пізнавально-дієва система, що слугує опосередковано пов'язаною ланкою в галузі освіти та діяльності педагога (В. Сластьонін). Цінності формуються історично та фіксуються в педагогічній науці як форма суспільної свідомості у вигляді уявлень та образів. Оволодіння педагогічними цінностями здійснюється в процесі педагогічної діяльності. Саме під час останньої відбувається суб'єктивізація педагогічних цінностей, тобто привласнення чи заперечення. Можна дійти висновку, що саме рівень суб'єктивізації педагогічних цінностей є показником самовдосконалення педагога. С. Рубінштейн, підкреслюючи роль цінностей у регуляції поведінки, зазначав, що результатом діалектики життя людини є переоцінка цінностей. Отже, актуалізація одних професійних цінностей і відмова від інших є свідченням еволюції ціннісно-сислової сфери та професійного самовдосконалення фахівця. Це положення є концептуальною основою нашого дослідження. Для викладача вищу педагогічну професію – цінність, сповнена життєвим смислом, умова самовдосконалення, самоствердження, самореалізації.

У розумінні самовдосконалення з позицій аксіологічного підходу визначальну роль відіграють особистісно-педагогічні цінності педагога, в яких відображається цілі, мотиви, ідеали, настанови, що в сукупності складають систему ціннісних орієнтацій особистості.

Якщо самовдосконалення розглядати з погляду аксіологічного „Я” (В. Сластьонін), то останнє складається з когнітивних, емоційно-цільових компонентів. У ньому ніби асимільовано соціально-педагогічні та професійно-групові цінності.

Самовдосконалення викладача з погляду аксіології будемо розглядати як розширення його суб'єктивного простору (через усвідомлену роботу над собою), професійне та морально-духовне, ціннісно-сислове збагачення, орієнтацію на постійній динамічній вибір духовних та професійних ідеалів. Аксіологічне багатство викладача будемо розуміти як відбір ефективних методів та прийомів самовдосконалення.

Самовдосконалення викладача з погляду компетентнісного підходу трактовано дослідниками як інтегральний вияв професіоналізму, у якому тісно переплетені елементи професійної і загальної культури [9, с. 11]. Самовдосконалення починається з певного рівня освіченості, достатньої для усвідомленого самовиховання та самоосвіти. До складу компетентності фахівця вищої школи зараховуємо не лише реалізацію в педагогічній діяльності професійних знань, умінь та навичок, але й здатність до саморозвитку, відхід за межі викладання своєї дисципліни (О. Савченко).

Компетентнісний підхід дозволяє змістити акценти з процесу простого накопичення нормативно визначених знань, умінь та навичок у площину саморозвитку, самовдосконалення і викладача, і студента.

Викладач вишу позбавляється ролі лише „ретранслятора знань”, перетворюючись на організатора освітньої діяльності та процесу самовдосконалення студента, вдосконалюючись особисто. Тобто, процес учіння, виховання студента перетворюється на процес самоосвіти та самовиховання, що призводить до вміння розв’язувати творчі завдання, проблеми, які виникають у всіх сферах діяльності, професійних та особистих стосунках. У цьому контексті зміст освіти „передбачає цілісний досвід розв’язання життєвих проблем, виконання ключових функцій, соціальних ролей, компетенцій.

Академік І. Бех вважає, що „навчальні здобутки треба трансформувати в ті чи інші життєві компетентності... Їхня якість багато в чому залежить від концептуального оформлення терміну „компетентність” як досвідченості суб’єкта в певній життєвій сфері” [3, с. 26]. Розвиток професійної компетентності відбувається за умови усвідомлення викладачем свого професійно-педагогічного досвіду (О. Дубасенюк), який перетворює „об’єктивні знання” в особистісно значущі знання. „Відрефлесований досвід народжує нові знання, через корекційну діяльність педагог відбудовує стратегію саморозвитку, повертаючись знову до творчого пошуку, набуваючи нового рівня професійного самовдосконалення. Отже, учитель може досягти педагогічної компетентності у змінних умовах сучасності” [9, с. 10 – 16].

Компетентнісний підхід у вищій школі під час розгляду феномену самовдосконалення, передбачає створення ситуацій, де органічно синтезуються знання, уміння та способи практичної діяльності.

Компетенції вищого рівня привласнюються або формуються у спільній колективній взаємодії „викладач – студент”, у процесі якої вдосконалюється морально-духовна сфера студента, а перед викладачем „відкриваються реальні можливості для дійового використання положень особистіно-орієнтованої моделі виховання в контексті орієнтованої моделі виховання й реалізації компетентнісного підходу” [3, с. 31].

Якщо компетентність студента, майбутнього педагога, можна уявити як гармонійне, інтегроване, системне поєднання знань, умінь і навичок, норм, емоційно-ціннісного ставлення та рефлексії, що складають мінімальну готовність особистості до розв’язання практичних завдань [9, с. 101], то для викладача вишу вирішальною стає компетенція у сфері самовизначення і самореалізації, саморозвитку та самоосвіти, що виявляється в потребі навчатися упродовж всього життя. Ураховуючи ключові позиції, виділені під час попереднього аналізу, визначимо, що самовдосконалення з позицій компетентнісного підходу будемо розглядати як здатність викладача вишу здійснювати професійну педагогічну діяльність на основі набутих професійних компетенцій під час постійного

прагнення до професійного саморозвитку, самовдосконалення та збагачення творчого особистого потенціалу.

Підсумовуючи результати аналітичних міркувань, визначаємо самовдосконалення викладача ВНЗ з погляду компетентнісного підходу як процес нарощування та якісного зростання інтегративних властивостей викладача, що є результатом синтезу базової професійно-педагогічної підготовки, практичного професійно-педагогічного досвіду та соціально-педагогічної позиції.

У цьому визначенні можна помітити паралелі з аксіологічним підходом, що відображається в сутності мотиваційно-ціннісної компетентності: „Природа компетентності така, що вона може виявлятися лише в органічній єдності з цінностями людини, тобто в умовах глибокої особистісної зацікавленості в даному виді діяльності... Отже, цінності є основою будь-яких компетенцій” [5, с. 8 – 9].

Методологію нашого наукового пошуку представлено системним підходом, що відображає загальний взаємозв'язок та взаємозумовленість явищ та процесів педагогічної дійсності. Системний підхід є орієнтиром до опису педагогічних феноменів як систем, що мають певну будову та свої закони функціонування.

Сутність **системного підходу** при розгляді процесу самовдосконалення викладача полягає в тому, що такі відносно самостійні компоненти, як особистість викладача, процес його самовдосконалення, розглядаються не ізольовано, а в їхньому взаємозв'язку, взаєморозвитку, динаміці. Системний підхід дозволяє виявити інтегративні системні властивості та якісні характеристики, що можуть залишитися непоміченими в складових елементах системи. Тобто вивчення педагогічних явищ відбувається у їх цілісності, неподільності й комплексно, на основі розроблення цілісної інтегративної моделі, що вивчає системи об'єктів, дозволяє виявити різноманітні сутнісні функції, елементи, компоненти, їхні зв'язки й відношення, системно-утворювальні чинники й провідні умови функціонування різноманітних педагогічних систем у їх статичному й динамічному аспектах.

У цьому сенсі нашу увагу для створення цілісної концепції формування самовдосконалення викладача гуманітарних спеціальностей із позицій системного підходу привернула думка Б. Ананьєва про людину як індивіда, особистість, суб'єкта діяльності й індивідуальності [1, с. 35]. Дослідник розглядав людину в нерозривній єдності соціальних та природних задатків. Цікаво, що певну властивість людини можна розглядати і як результат розвитку біологічної системи. Поняття „індивід”, на думку вченого, містить у належність до *homo sapiens*, відображення історії свого біологічного виду, природні властивості людини. „Особистість” – соціальні якості, що здобуваються в процесі соціалізації, засвоєння соціальних цінностей. „Суб'єкт діяльності” – людина, яка володіє свідомістю, активністю, виявляє себе в різноманітних видах діяльності (професійній, пізнавальній, комунікативній). А суб'єкт

діяльності, на думку вченого, характеризується сукупністю діяльностей і головне – їхньою продуктивністю. „Індивідуальність”, за Б. Ананьєвим, – інтеграційне цілісне об’єднання індивіда, особистості й суб’єкта діяльності, неповторний варіант реалізації людиною потенційних здібностей і можливостей.

Розуміння викладача ВНЗ як індивіда, особистості, суб’єкта діяльності та індивідуальності уможливорює розгляд останнього як цілісної системи в гармонійному поєднанні зовнішньо-внутрішнього, соціогенно-психогенного, ззовні визначеного – зсередини зумовленого. Отже, самовдосконалення з погляду системного підходу – еволюційний код активної, розвивальної системи „викладач”, множина взаємопов’язаних елементів, їхнє взаємосприяння (індивід, особистість, суб’єкт діяльності, індивідуальність), що призводить до розвитку нових якостей та властивостей в означеній системі, які мають перевагу над зовнішніми чинниками.

Із системним підходом тісно переплітається синергетичний. Деякі дослідники синтезували обидва підходи (О. Дубасенюк), підкреслюючи їхній взаємозв’язок. Розгляд самовдосконалення з погляду цього підходу зумовлено тим, що сучасна педагогічна наука припинила бути детерміністичною. Велика частка в ній віддається випадковості, хаосу, нестійкості.

Синергетична ідея еволюції виявляється саме в самовдосконаленні, як вияву духовності викладача. Із цих позицій можна стверджувати, що професіоналізм педагога вишу, його становлення як професіоналу відбувається в середині системи, характеризується само становленням.

Узагалі, синергетика ґрунтується на принципі еволюціонування довкільля за нелінійними законами. Ідеться про багатоваріантність вибору. У педагогічному сенсі, під час розгляду механізмів становлення самовдосконалення викладача вищого навчального закладу, означає, що кожному педагогу надано шанс для досягнення індивідуального успіху, так би мовити забезпечення саморозвитку альтернативного та самостійного професійного шляху. Якщо конкретизувати останнє положення, то це буде відображено в наступному: визначення викладачем індивідуальної траєкторії самоосвіти, самовдосконалення, вибір їхнього темпу, індивідуальних засобів та методики, методів, прийомів самовиховання.

Процес самоорганізації, у нашому випадку, системи „викладач” з орієнтацією на самовдосконалення – являє собою мимовільне виникнення, відносно стійке існування нових структур – потреб, мотивів, ціннісних орієнтацій, що сприяють самобудівництву, самовідновленню та самозміні. Разом з тим, система „викладач” може зіткнутися з невизначеністю, багатоваріантністю вибору, правильність якого визначено самим педагогом, іноді в критичних ситуаціях професійного розвитку. Біфуркація (критичний момент невизначеності майбутнього розвитку) викладача вишу виявляється в альтернативних можливостях розвитку:

розвиватися креативно, постійно вдосконалюючись, або займати позицію заспокоєності.

Отже, самовдосконалення з позицій синергетичного підходу – еволюційний процес розвитку нелінійної саморегулювальної складної системи „викладач”. Останній як складно організованій системі неможливо нав’язати вектор розвитку ззовні. Це еволюція внутрішнього коду системи. „Викладач” як саморегулювальна система має не єдиний, а багатоваріантний вимір особистісного розвитку, що іноді призводить до протилежних самовдосконаленню процесів. Хаос, нестійкість, випадковість може бути механізмами самоорганізації, самобудівництва структур системи „викладач”, його самовдосконалення (В. Ігнатова, Е. Князева).

Цілісний підхід під час розуміння сутності феномену самовдосконалення вимагає розглядати останній як цілісну структуру з суворю ієрархією, системністю її основних суттєвих ознак та підструктур. Проблема самовдосконалення викладача вишу – проблема ступеня сформованості, інтегрованості, гармонійного поєднання мотивів, прагнень, потреб. Цілісність одна з найсуттєвіших ознак духовності особистості, що виявляється в здатності протистояти природним та соціальним факторам, саме завдяки їй людина отримує можливість тлумачити різноманітні явища соціального життя, виходячи з власної позиції [11, с. 147]. Самовдосконалення з позицій цілісності ґрунтується на взаємоузгодженості елементів: цілісного та найвищою мірою усвідомленого образу себе; ідентичності викладача в педагогічному середовищі, що завжди є результатом роботи викладача над собою як цілісного складного й багатовимірного визначення себе у професіональному педагогічному світі.

Висновки. Акумулюючи методологічні підходи до поняття „самовдосконалення” доходимо висновку, що останній феномен є найбільш адекватною формою людського саморозвитку, що виявляється в самоактуалізації та самореалізації індивіда, динамічну структуру, що виводить особистість на новий якісний рівень світобачення, світосприйняття.

Професійне педагогічне самовдосконалення викладача вишу – процес досягнення педагогічних професійних вершин на усвідомленій аксіологічній основі, найвищий рівень компетентностей педагога, цілісна нелінійна система, що здатна до саморозвитку та самоорганізації на ґрунті взаємоузгодженості найвищою мірою усвідомленого образу та професійної ідентичності, результатом якого є досягнення духовної цілісності, професіоналізму, суб’єктності, високого рівня усвідомлення та інтерпретації явищ педагогічної дійсності, трансценденція, задоволеність своїми професійними досягненнями та реалізацією особистих вимог.

Список використаної літератури

1. Ананьев Б. Г. Человек как предмет воспитания / Б. Г. Ананьев // Сов. педагогика. – № 1. – 1965. – С. 34 – 36. **2. Бех І. Д.** Життя особистості

як шлях до духовної даліни / І. Д. Бех // Педагогіка і психологія : Вісник НАПН України. – К. : „Педагогічна преса”, 2010. – № 3 (68). – С. 15 – 32. **3. Бех І. Д.** Теоретико-прикладний сенс компетентнісного підходу в педагогіці / І. Д. Бех // Педагогіка і психологія: Вісник НАПН України. – К. : „Педагогічна преса”, 2009. – № 2 (63). – С. 26 – 41. **4. Бодалев А. А.** Как становятся великими или выдающимися? : учеб. пособие / А. А. Бодалев, Л. А. Рудкевич. – М. : Изд-во Института Психотерапии, 2003. – 287 с. **5. Бондар С.** Компетентність особистості – інтегрований компонент навчальних досягнень учнів / С. Бондар // Біологія і хімія в школі. – 2003. – № 2. – С. 8 – 9. **6. Вишне夫斯基 О.** Людиноцентризм як педагогічна проблема на тлі сучасних цивілізаційних процесів / О. Вишне夫斯基 // Педагогічна думка. – 2008. – №4. – С. 3 – 12. **7. Данилова Г. С.** Акмеологічна модель педагога в ХХІ столітті / Г. С. Данилова // Рід. шк. – 2003. – № 6. – С. 6 – 9. **8. Деркач А.** Акмеология : учеб. пособие / А. Деркач, В. Зыкин. – СПб : Питер, 2003. – 256 с. **9. Професійно-педагогічна освіта: акме-синергетичний підхід :** монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. – 389 с. **10. Слостенин В. А.** Введение в педагогическую аксиологию / В. А. Слостенин, Г. И. Чижаква. – М. : Академия, 2003. – 192 с. **11. Якобсон П. М.** Психологические компоненты и критерии становления зрелой личности / Якобсон П. М. // Психол. журн. – 1982. – № 4. – Т. 2. – С. 147 – 159.

Цветкова Г. Г. Професійне педагогічне самовдосконалення в науковому вимірі: методологічні засади

У статті проаналізовано самовдосконалення викладачів вишу з погляду аксіологічного, акмеологічного, системно-синергетичного, компетентнісного, цілісного підходів. Явище самовдосконалення розкрито як найбільш адекватна форма людського саморозвитку, що виявляється в самоактуалізації та самореалізації індивіда, динамічній структурі, що виводить особистість на новий якісний рівень світобачення, світосприйняття.

Ключові слова: самовдосконалення, саморозвиток, викладач вишу.

Цветкова А. Г. Профессиональное педагогическое самосовершенствование в научном измерении: методологические основы

В статье проанализировано самосовершенствование преподавателей вузов с точки зрения аксиологического, акмеологического, системно-синергетического, компетентностного, целостного подходов. Явление самосовершенствования раскрыто как наиболее адекватная форма человеческого развития, что проявляется в самоактуализации, самореализации индивида, динамической структуре и выводит личность на новый качественный уровень мировоззрения, мировосприятия.

Ключевые слова: самосовершенствование, саморазвитие, преподаватель вуза.

Tsvetkova A. G. Professional Pedagogical Self-improvement in the Scientific Dimension: a Methodological Principles

The self-education of high school teachers from the point of view of the axiological, acmeological, system-synergetic, competent, holistic approaches has analyzed in the article. The phenomenon of self-perfection has been revealed as the most adequate form of human development, which is manifested in self-actualization and self-realization of the individual, dynamic structure, which leads the personality on the new qualitative level of ideology and mentality.

Key words: self-cultivation, self-development, a high school teacher.

Стаття надійшла до редакції 04.07.2012 р.

Прийнято до друку 26.10.2012 р.

УДК 316.647.5:371.13

Н. М. Чернуха

**ГУМАНІТАРНА ОСВІТА: УМОВИ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ
ТОЛЕРАНТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ**

Сучасна гуманітарна освіта об'єднує людей, вона є толерантною за своїм потенціалом, долає спеціалізацію, яка нерідко роз'єднує всіх. До цінностей гуманітарної освіти цілком закономірно ми можемо зарахувати толерантність, здібність людини розуміти та цінувати культури різних народів та епох, вміло користуватися словом для порозуміння, взаємодії та співробітництва.

Багаторічна освітня практика доводить, що гуманітарна освіта, в основі якої лежить любов до слова, розвиває в людині любов до пізнання, створює умови для формування толерантності.

У психології толерантність (лат. *tolerantia* – терпіння) – це терпіння до когось чи чого-небудь. Це настанова на ліберальне, поважне ставлення й прийняття (розуміння) поведінки, переконань, національних та інших традицій і цінностей інших людей, що відрізняються від особистих. Толерантність попереджує конфлікти й установлює взаєморозуміння між людьми [8].

Варто зазначити, що з огляду на інтеграційні процеси в сучасному освітньому процесі, виділяється кілька видів толерантності.

Наприклад, комунікативна толерантність – це характеристика ставлення особистості до людей, що показує ступінь прийняття нею